

POMPOR ZOLTÁN

Hiszen ez rólam szól – Lázár Ervin-mesék kamaszoknak

Voltak idők, amikor a mesék az emberek mindennapi kísérő társai voltak, biztatást, útba igazítást adtak közösségformáló, megtartó erejükkel. A hagyományos közösségekben kiemelt helye volt a mesemondónak, ő volt az, aki kiváló emlékezőképességgel – és a meseelemek kreatív újrendezésével – megőrizte és újraalkotta az ősi történeteket. A mese felnőtt hallgatója a mesemondóval párbeszédre kelve, nem egyszer maga is alakította a mese menetét, újabb fordulatokat szöve ezzel a mesehős amúgy sem egyhangú kalandjainak szövetébe. Ezeknek az élő mesemondó-mesehallgató közösségeknek a felélesztésével, a mese eredeti funkciójának (nemcsak szórakoztatás, de életformálás is) visszaállításával az utóbbi években egyre többen foglalkoznak hivatásszerűen, egyre nagyobb hallgatósága van a hagyományos mesemondóknak. A mesemondók pedig az eredeti mesei hagyományhoz visszakanyarodva elsősorban a felnőttek számára mondják a mesét.

Míg a hagyományos népmese orális műfaj, a romantika korától kezdve egyre nagyobb helyet követelt magának a szépirodalmi mese az iskolákban és a városi polgárság otthonaiban. Innen eredeztethető az a folyamat, amelynek tanúi vagyunk a jelenben is: megszámlálhatatlan sokaságú, illusztrált gyerekkönyv ontja magából a fantasztikusabbnál fantasztikusabb mesés történeteket. Ezeknek a hagyományos népmeséhez többnyire nem sok közük van, hiszen míg a népmese egy adott közösség évszázados értékeinek sokszínű újramondása, a műmesében annak írójának értékrendje tükröződik. A szembeállítás ellenére nyilvánvalóan lehet közös metszéspontja a hagyományosnak és a modernnek, ritka azonban az a meseíró, aki az alapvető emberi létkérdésekről (élet, halál, boldogság, küzdelem, bukás és felemelkedés) olyan mély bölcsességgel és kristálytisza struktúrában tud a hallgatóság figyelmét folyamatosan fenntartva beszélni, mint a népmese. A ritka kivételekről utóbb mindig kiderül, hogy van valamilyen közük a hagyományos mesemondáshoz – például úgy, hogy szerzőjük gyermekként maga is egy olyan közösség tagja volt, ahol a mesemondás nem hagyományörzés volt, hanem élő valóság.

Az Alsó-Rácegrespusztán nevelkedett Lázár Ervin a pusztai világában még élő archaikus mesélői hagyományból vette a mintákat. „Mindenből mesét csinállok, mint a pusztaiak. A valóság egy ponton áttűnik mesébe, így jön létre egy új dimenzió. Nem választom külön a kettőt” – vallott egy interjúban a hagyományos mesemondói tradícióhoz fűződő viszonyáról. Ezek a pusztai történetek szolgálnak nyersanyagul a hagyományos tündérmeséből építkező történeteihez, a szerkezeti sajátosságok ugyan felismerhetőek, a morál azonban már a szerzőjük gondolkodását, világképét tükrözi. A legjobban ezt az újraírt és újraélt hagyományt *Az élet titka* című meséjében érhetjük nyomon, ami többrétegű struktúrája segítségével egyszerre idézi meg a hagyományos mesemondó szituációt és szólítja meg a szöveg mindenkori olvasóját/hallgatóját.

Napjainkba egyre nagyobb tábora van a mesepszichológiának, mesepedagógiának, ezek a diszciplínák arra az alapvetésre épülnek, hogy mesék hatással vannak a hallgatóságra: élni segítenek, a hős sorsa számos ponton reflektál a mesehallgató problémáira,

így válhat terápiás eszközzé, segítséggé a mese. Szerencsére a jó mese (legyen az népmese vagy műmese) direkt utalások, elemzések nélkül is képes hatni a befogadóra. Csupán az szükséges ehhez, hogy a megfelelő hallgatósághoz jusson el a megfelelő mese.

Lázár Ervin meséit szokás tévesen az alsó tagozatosok számára kötelezővé tenni. *A Négyszögletű Kerek Erdő* vagy a *Szegény Dzsori és Árnika* kétségtelenül élvezhető és befogadható olvasmány 6-10 éves korosztály számára is, de kérdés, hogy az a pedagógus, aki *A Hétfejű Tündér* című mesegyűjteményt teszi előírásá harmadik osztályban, vajon olvasta-e a teljes kötetet. Igaz, hogy *A kék meg a sárga*, *A lyukas zokni* vagy *A nagyapa meg a csillagok* az utóbbi éveken állandó szereplőivé váltak az alsó tagozatos olvasókönyveknek, de nehezen tudom elképzelni, hogy egy kisdíák *A molnár fia zsák búzája*, *A kislány, aki mindenkit szeretett* vagy éppen *A Hétfejű Tündér* című mesével könnyedén boldogulna. Egy-egy ilyen félresikerült ajánlás sokkal többet árt, mint használ – hiszen nemcsak az olvasástól, de Lázár Ervin meséitől is elidegeníti a kezdő olvasót.

Problémával terhelt, ugyanakkor sokszor csupán tehetetlen értelenséggel szemlélt diákcsoport a kiskamasz korosztály, kiváltképpen a fiúk. Több nemzetközi mérésből tudjuk, hogy a szövegértésben micsoda jelentősége van az 5-8. osztálynak, felső tagozatban elveszítünk egy jó adag olvasót, ráadásul fiút. A kutatások azt mutatják, hogy létezik egy kritikus átmenet az „olvasás tanulása és az olvasás a tanulásért” között az ötödik évfolyamon, amely a tinédzserkori olvasást, az olvasástanítást felső tagozaton, illetve középiskolában megkülönböztetetten fontos kihívássá teszi. Erre az időszakra tehető az is, amikor a diákok eltávolodnak a mesék világától, ha keresik is az irodalmat, az élményszerző olvasást, akkor azokat a realiztikusabb szövegeket kedvelik, amelyek a problémáikra reflektálnak.

A kamaszkor a határok feszegetésének időszaka. Az önmaga helyét kereső fiatal állandó konfliktushelyzetet él meg szűkebb és tágabb környezetével: családjával, barátaival, tanáraival. Alapvető egzisztenciális kérdésekre keres választ: „Ki vagyok én? Mit keresek ebben a világban? Mi az élet célja? Mi van a halál után?” A lelki átalakulást nem teszi egyszerűvé a folyamatosan változó test sem, mindezt csak tetézik a párválasztás gyötrelmei. Ebben a korban a kortárs kapcsolatok mellett a hiteles felnőtt minták válnak fontossá, a példakép felnőtt szerepét a szülők helyett nem egyszer valamelyik tanár tölti be.

A Hétfejű Tündér című kötet több meséje nagyon pontos képet ad a helyét kereső kamasz létállapotáról, ajtókat nyitva ezzel a kamasz olvasók fel. Lázár Ervin írja egy helyen *A molnár fia zsák búzája* című meséjéről, hogy amikor papírra vetette, a saját problémáját remélte megoldani. „Nevezetesen, hogy húsz éves vagyok, és úgy érzem, eltékoztam az életemet. S eközben egyáltalán nem gondoltam arra, hogy a mesém gyerekeknek szól-e vagy fölőtteknek, egyszerűen magamnak írtam, amit írtam. Aztán kiderült, hogy másoknak is.”

A kötet címadó meséjében a hős komoly önértékelési problémával küzd („nem volt nálam csúnyább gyerek Rácpácegren”), képtelen reálsan látni önmagát, az önmagáról kialakított hamis kép elfedi valódi értékeit, a külsőségekre fókuszál, a belső tulajdonságok másodlagosak számára. Elvakult, önző dühtől vezérelve indul el mesei útján, hogy elpusztítsa az őt elvárásoló tündért, akinek hat fejét sikerül levágnia, ám amikor a hétfejű jóság magához öleli, és meglátja magát a szemében, ráébred arra, hogy mennyire rosszul ítélte meg önmagát. Útja végén a hős önértékelése is reálisabbá válik: fontosabbá lesz számára a jóság, mint a szépség.

A népmesék mindenre képes, makulátlan hőseivel szemben a műmesei hősnék már nemcsak az ellenséggel, hanem önmagával szemben is meg kell vívnia a harcát. Az út-kereső kamasz számára tükör és biztatás lehet egyszerre *A Hétfejű Tündér*: kíméletlen őszinteséggel mutat rá a hibás értékrendre és ennek következményeire.

A helyes önismeret és az emberi szeretet gyarló voltának kérdéskörét járja körül *A kislány, aki mindenkit szeretett*. Brunella azt gondolja magáról, hogy ő mindenkit szeret, és hogy őt is mindenki szereti. Vándorútja során tényleg sikerül szeretetével, kedves-ségével megszéldítenie – a szeretet érzését ez ideáig nem ismerő – Medvét, Tigrist és a Rettenetes Háromkerekű Pakuk madarat. Naiv szeretetének azonban ára van: elárulja a vadásznak új barátai búvóhelyét. A tragédiát követően a patak kijózanító szavai rádöb-bentik Brunellát arra, hogy nem elég szeretve lenni, és mindenkit szeretni, jól is kell tenni azt. „A kislány térdre esett, keservesen sírt, könnyei a patakba hullottak. A víz zavaros lett könnyeitől.

A Hétféjű Tündér átalakított tündérmeséi ugyanazt a mesei katarzist nyújtják a kamasz olvasónak, mint azt a szóban elmondott népmesék jelentették a hagyományos mesehallgató közösség számára: önismeretre, értékrendjének újragondolására készítetik. A helyét kereső fiatal számára az irodalom eszközeivel, nem kioktatva, nem prédikálva, hanem indirekt módon adnak tanácsot, pontosan úgy, ahogy azt egy példaképül választott felnőtt tenné.

Végül egy személyes élményt szeretnék megosztani. Szakiskolás fiúk számára tartottam egy alkalommal előadást Lázár Ervin meséiről. Délután volt, tanítás után ültünk le a könyvtárban. Mint afféle tisztességes kamaszok: nem figyeltek, egymás cikizése és a benyögések fontosabbak voltak, mint egy alig ismert meseíróról hadováló ismeretlen. Gondoltam egyet, félretettem a szépen kidolgozott gondolatmenetet, és elővettem *A Hétféjű Tündért*. „Nem volt nálam csúnyább gyerek Rácpácegresen” – hangzott fel az első mondat. A kacarászás lassan elhalkult, átvette helyét a feszült figyelem, végül a döbbenet – hiszen ez rólam szól.